

Atıf / Citation

SERTKAYA, O. F. (2024). "Dede Korkut Kitabı'nın Bursa Yazmasında *Salur {Oğlı} Kazan Tutsak Olup Oğlı Oruz Çıkardığı Boyı Beyan Eder* Başlıklı On Birinci Boydaki (214/5-229/12) Altı Soylama Üzerine". *Gazi Türkiyat*, 34: 1-15.

Geliş / Submitted 17.04.2024

Kabul / Accepted 07.06.2024

DOI 10.34189/gtd.34.001

**DEDE KORKUT KİTABI'NIN BURSA YAZMASINDA SALUR {OĞLI}
KAZAN TUTSAK OLUP OĞLI ORUZ ÇIKARDIĞI BOYI BEYAN EDER*
BAŞLIKLİ ON BİRİNCİ BOYDAKİ (214/5-229/12) ALTI SOYLAMA
ÜZERİNE**

On the Six Soylamas in the Eleventh Title (214/5-229/12) Titled Salur {Oğlı} Kazan Tutsak Olup Oğlı Oruz Çıkardığı Boyı Beyan Eder in the Bursa Manuscript of the Book of Dede Korkut

Osman Fikri SERTKAYA**

Öz

Dede Korkut Kitabı'nın 11. Boyu Ulaş oğlu Salur Kazan'ın tutsak olup oğlu Oruz Han tarafından esaretten kurtarılmasını beyan etmektedir. Bu boyun yeni bulunan hareketli Bursa yazmasındaki varyantı bu araştırmada incelenmiştir. Trabzon tekfurunun Salur Kazan'a hediye ettiği şahin av esnasında gidip Tomanın Kalesi'ne konar. Salur Kazan şahinini almak için bu kalenin civarında iken uykusu gelir ve uyur. Tomanın Kalesi'nin habercileri bunu tekfura duyururlar ve yapılan muharabe sonucunda Salur Kazan yakalanıp Tomanın Kalesi'nde bir kuyuya hapsedilir. Böylece 16 yıl geçer. Salur Kazan'ın oğlu Oruz Han babasının Tomanın Kalesi'nde tutsak olduğunu öğrenince Oğuz beyleri ile babasını kurtarmaya gider. Kâfirler Salur Kazan'a kendilerini övmesi ve Oğuzları kötölemesi şartı ile ona kopuzunu verirler. Salur Kazan da altı soylama söyler. Bu araştırmada Tomanın Kalesi hakkında bilgi verilmekte, soylamalaradaki bazı kelime ve ibareler açıklanmaktadır. Bu kelime ve ibareler arasında oñ ters, sınıc, döndürmek, azvay>azılı gibi kelimeler ve etimolojileri, Oruz adlı bir oğlum, Kara Göne adlı bir kardeşim ibarelerinin geçtiği cümle içerisindeki takdim-tehir yerleri açıklanmakta ve özellikle soylamalarındaki müstensihlerin atladığı eksik heceler Türk şiir tarihine göre tamamlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut Kitabı, soylama, Salur Kazan, on birinci boy.

* 11. boyun başlığı Bursa yazmasında 217/5-6'da ¹¹Salur oğlu Kazan ¹²tutsak olup oğlu Oruz çıkardığı boyı beyân eder" şeklindedir. Dresden yazmasında ise 271/12-13-272/1'de ¹³Salur Kazan ¹⁴tutsak olup oğlu Oruz çıkardığı boyı 'beyân eder" şeklindedir. Bursa yazmasındaki "Salur oğlu Kazan" ibaresi yazmada 184/3'de de aynen geçmektedir.

** Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi, İstanbul/TÜRKİYE. sertkayaof46@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4637-7308

Abstract

The 11th Chapter of the Book of Dede Korkut states that Ulaş's son Salur Kazan was captured and rescued from captivity by his son Oruz Khan. The newly found variant of this tribe with vowels in the Bursa manuscript was examined in this research. The hawk that the Trabzon king gave as a gift to Salur Kazan goes and lands on Toman Castle during the hunt. While Salur was near this castle to retrieve the Kazan falcon, he became sleepy and fell asleep. The messengers of Toman's Castle announce this to the tekfur, and as a result of the battle, Salur Kazan is captured and imprisoned in a well in Toman's Castle. Thus, 16 years pass. When Salur Kazan's son Oruz Khan learns that his father is captive in Toman Castle, he goes to save his father with the Oghuz lords. The infidels give Salur Kazan his kopuz on the condition that he praises them and criticizes the Oghuzs. Salur Kazan also tells six soylama (poems). In this research, information is given about Toman's Castle, and some words and phrases from the soylamas are explained. Among these words and phrases, words such as *oñ ter*, *sincid*, *to rotate*, *azıoy > azılı* and their etymologies, the places of introduction and postponement in the sentence containing the phrases 'I have a son named Oruz, a brother named Kara Göne' are explained, and especially the missing syllables in the phrases that the copyists skipped are completed according to the history of Turkish poetry.

Keywords: The Book of Dede Korkut, soylama, Salur Kazan, eleventh title.

GİRİŞ

ON BİRİNCİ BOYUN ÖZETİ

Tırabuzan Tekfuru, begler begi olan Han Kazan'a bir şahin göndermişti. Bir gece yiyip içip otururken (Han) Kazan şâhinci başına "Mere! şâhinleri sabah al! Halvetçe ata binip ava gidelim" dedi. Erkenden ata binip av yerine vardılar. Av yerinde bir sürü kazın oturduğunu gördüler. Kazan, şâhini saldı. Ancak şâhin kazları avlamayıp Tomanın Kalesi'ne indi¹ Kazan çok kederlendi. Şâhinin ardına düşerek kâfirin ülkesinin sınırını geçti. Beyler "Hanum, Dönelüm!" dediler. Kazan ise biraz daha gidelim" dedi ve bir kale gördü. Ancak Kazan'ın gözlerini uyku aldı. "Beyler! Gelin, yatalım" dedi. Kazanı küçük ölüm denilen uyku tuttu. Oğuz beyleri yedi gün devamlı uyudukları için bu uykuya küçük ölüm derlerdi.

O gün Tomanın Kalesi'nin tekfuru da ava çıkmış idi. Casusları "bir bölük atlı geldi. Beyleri yattı, uyudu" dediler. Tekfur adam göndererek "bunların kim olduğunu bilin" dedi. Baktılar, geri dönüp Tekfura "bunlar Oğuz erenleridir" dediler. Tekfur da askerlerini toplayarak bunların üzerine geldi. Kâfirler ile Oğuzlar cenk ettiler. 25 Oğuz beyi öldü. (Kâfirler) Kazan'ı yakalayıp elini ayağını sağlamca bağlayıp, bir arabaya yükleyip gittiler.

Kazan arabanın gıcirtısından uyandı. Gerindi. Elindeki urganları kopardı. Arabanın üzerine oturarak elini eline vurdu, katılarak güldü. Kâfirler "niye gülüyorsun" dediler. Kazan "bu arabayı beşiğim, sizleri de dadım, süt annem sandım" dedi. Kazanı getirip Tomanın Kalesi'nde bir kuyuya bıraktılar. Kuyunun ağzına da bir değirmen taşı koydular. Kazanın yemeğini suyunu bu taşın deliğinden verdiler.

Bir gün tekfurun karısı "gideyim, Kazanı göreyim" dedi. Zindancıya kapıyı açtırdı ve kazan ile konuştu. Geldi tekfura Kazan'ı kuyudan çıkarın" dedi. Tekfur da beylerini toplayarak "Kazan'ı kuyudan çıkarın. Bizi öğsün, Oğuzı sındursın" dedi. Gittiler Kazan'ı kuyudan çıkartarak getirdiler. "Ant iç ki bizim elimize yağılığa gelmeyesin.

Hem bizi öğ, hem Oğuzu sindurgıl" dediler. Kazan "Vallahi billahi doğru yolu görür iken, eğri yoldan gelmeyeyim" dedi. (Kâfirler) Vallahi billahi Kazan iyi ant içti dediler.

Kazan "Mere kâfirler! Kopuzumu getirin sizi öğeyim" dedi. Vardılar getürdiler. Kopuzu {getürdiler} eline alub burada soylamış. Görelüm hanum ne soylamış. Eydür:

1. BURSA YAZMASINDA SALUR KAZAN'IN BİRİNCİ SOYLAMASI:

<Biñ er yağı gördümse ben Kazan bıyık burdum.	14
Beş biñ er yağı gördümse ben Kazan boşanmadım>	15
<On> {biñ} biñ er{en} ⁸ yağı gördümse oyunum dedüm	13
Yigirmi biñ er yağı gördümse ⁹ yélemedüm	13
Otuz biñ er yağı gördümse ota şaydım	13
Kırk biñ ¹⁰ er yağı gördümse kıya bakdım	12
Elli biñ er <yağı> gördüm ise el vérmedüm	14
¹¹ Altmış biñ er <yağı> gördümse aytışmadım	13
[Yétmiş biñ er{en} yağı gördüm ise yeltenmedim]	14
Seksen biñ er <yağı> gördüm ¹² ise seksenmedüm	13
Toğsan biñ er <yağı> gördümse tonanmadım	13
Yüz biñ ¹³ er <yağı> gördüm-ise yüz döndürmedüm	
Yüzi dönmez kılıcum ele aldım	11
Muhammedün din<i> 'ışkına kılıç urdım	13
Ağ meydanda yumru başı topça kesdüm	12
Anda dağı erem begüm ² déyü öğünmedüm	14
Öğünen <begleri> erenleri hoş görmedüm	3+11+14

SOYLAMANIN NAKARATI

elüñe girmişken ³ mere kafir öldür beni, yetür meni	16
şal kılıcuñ kes başım<i> ² kılıcuñdan şaparım ⁴ yok.	16
Kara kılıcun sal boynuma kes başum<i>	
kendü aşlum <sımağum yok> kendü köküm sımağum yok	4+12=16
oğuz erenleri ⁵ turur<i>ken seni öğmegüm yok	16

dedi.

BİRİNCİ SOYLAMANIN AÇIKLAMALARI

Salur Kazan'ın birinci soylaması Bursa ile Dresden yazmalarında *gördümse/gördüm ise, Tevârih-i Âl-i Selçuk* da *gördüğümde*, Günbed yazmasında ise *geldi diyende* fiilleri ile geçiyor. Soylamanın ana yapısı nüshalarda aynı, ancak fiilleri değiştirilmiştir. Bu birinci soylama son olarak Erdem Uçar tarafından karşılaştırmalı bir şekilde işlenmiştir (2020: 213-240).

Bursa gördümse, gördüm ise	Dresden gördümse, gördümise	T. A. Selçuk gördüğümde	Günbed geldi diyende
<biyık burdum>	-----	biyık burdum	-----
<boşanmadum>	-----	boşanmadum	-----
oyunum dedüm	öyünüm didüm	oyanum demedüm	oyuna girdüm
yëlemedüm	yıylamadum	yèrinmedüm	imrenmedüm
ota şaydum	ona saydum	ok atmadum	hiçe saydum
kıya bakdum	kıya bakdum	kıypınmadum	kıya bahdum
el vermedüm	el vermedüm	el vèrmedüm	elleşmedüm
aytışmadum	aytışmadum	alnayım demedüm	atlanmadum
yeltenmedüm	< yeltenmedüm>	yelinmedüm	yeltenmedüm
segsenmedüm	segsenmedüm	segsenmedüm	seksenmedüm
tonanmadum	tonanmadum	dolanmadum	donum geydüm
yüz döndürmedüm	yüzüm dönmedüm	yüz döndürmedüm	yüz çevürüp kayıtladum

13 heceden oluşan ilk soylamanın birinci ve ikinci satırı Bursa yazması ile Dresden yazmasında yoktur. Ancak birinci satır Topkapı Sarayı, Revan Bölümü, no 1391'deki Tevârih-i Âl-i Selçuk'da *Biñ eren gördüğümde ben Kazan biyık burdum* şeklinde geçiyor. Ben Bursa yazmasında olmayan birinci satırı, metnin devamındaki satırlara dayanarak, *Biñ er yağı gördümse, ben Kazan biyık burdum* (14 hece) şeklinde düşünüyorum.

Bursa yazması ile Dresden yazmasında soylamanın ikinci satırı da yoktur. Ancak bu ikinci satır Topkapı Sarayı Oğuznamesi'nin 60.-61. satırlarında *Beş biñ eren gördüğümde ben Kazan boşanmadım* şeklinde geçiyor. Ben Bursa Yazmasında olmayan bu ikinci satırı metnin devamındaki satırlara dayanarak *Beş biñ er yağı gördümse, ben Kazan boşanmadım* (13 hece) şeklinde düşünüyorum. *Topkapı Sarayı Oğuznâmesi*'ni yayımlayan Tezcan *boşan-* fiilini "kaçmak, kaçıp kurtulmak" şeklinde anlamlandırmış ve bu konuda Hurşîdnâme, İşknâme ve Fahri'nin Husrev ü Şîrîni'nden beş güzel örnek vermiştir. Bu anlamın Türkiye Türkçesi'nde "zincirden boşanmak" ibaresinde "zincirinden kaçıp kurtulmak" şeklinde devam ettiğini de belirtmiştir (2020: 242-243).

Üçüncü satır Bursa yazması 221/7.-8. satırlarda *biñ biñ eren yağı gördümse, oyunum dedüm* şeklinde geçiyor. Bu satır Dresden yazmasında da *biñ biñ erden yağı gördümse oyunum dedüm* şeklinde görülüyor. Ben üçüncü satırı tashih edip metnin devamındaki satırlara dayanarak *On biñ er yağı gördümse, oyunum dedüm* (13 hece) şeklinde düşünüyorum.

Dördüncü satır Bursa yazması 221/8.-9. satırlarda *Yigirmi biñ er yağı gördümse, yëlemedüm* şeklinde geçiyor. Ergin, *yëlemedüm* kelimesini Dresden yazmasında kalın

sırada *yırlamadum* okumuş, Sözlükte ise bu okumasını ince sıralı *yiylemedüm* şeklinde değiştirmiş ve “koklamadım” biçiminde de anlamlandırmıştır (1958: 236).

Beşinci satır Bursa yazması 221/8.-9. satırlarda *Otuz biñ er yağı gördümse, ota şaydum* (13 hece) şeklinde geçmektedir. M. Ergin'in Dresden yazmasında *ona şaydum* okuduğu ibare S. Tezcan tarafından *ota şaydum* şeklinde düzeltilmiş (2001: 353) ve Tarama Sözlüğü sayfa 3289'daki “samana sayma- “çöp kadar değer vermemek” ibaresi ile de pekiştirilmiştir.

Altıncı satır Bursa yazması 221/9.-10. satırlarda *Kırk biñ¹⁰ er yağı gördümse, kıya bakdum* (12 hece) şeklindedir.

Yedinci satır Bursa yazması 221/10. satırında *Elli biñ er <yağı> gördüm ise, el vèrmedüm* (14 hece) şeklindedir. Bursa yazmasının bu satırında *yağı* kelimesi yazılmamıştır.

Sekizinci satır Bursa yazması 221/11. satırda ¹¹ *Altmış biñ er <yağı> gördümse, aytışmadum* (13 hece) şeklindedir. Bursa yazmasının bu satırında *yağı* kelimesi yazılmamıştır.

Dokuzuncu satır Bursa yazması ile Dresden yazmasında atlanmıştır. Ancak *Tevârîh-i Âl-i Selçuk*'ta *Yetmiş biñ eren yağı gördüğümde yelemedüm*, Günbed yazmasında ise *Yetmiş min <yağı> geldi deyende yeltenmedüm* şeklindedir. Metnin gelişine göre Bursa ve Dresden yazmalarında eksik olan satır *Yetmiş biñ er <yağı> gördümse, yeltenmedüm* (13 hece) olmalıydı.

Onuncu satır Bursa yazmasında 221/11.-12. satırlarda *Seksen biñ er <yağı> gördüm¹² ise, segsenmedüm* (13 hece) şeklindedir. Bursa yazması ile Dresden yazmasının bu satırında *yağı* kelimesi yazılmamıştır.

On birinci satır Bursa yazmasında 221/12. satırda *Çoksan biñ er <yağı> gördümse, tonanmadum* (13 hece) şeklindedir. Bursa yazması ile Dresden yazmasının bu satırında *yağı* kelimesi yazılmamıştır.

On ikinci satır Bursa yazmasında 221/12.-13. satırlarda *Yüz biñ¹³ er <yağı> gördüm-ise, yüz döndürmedüm* şeklindedir. Bursa yazması ile Dresden yazmasının bu satırında *yağı* kelimesi yazılmamıştır. Ayrıca Dresden yazmasında *yüz döndürmedüm* yerine *yüzüm dönmedüm* şekli yer almaktadır.

On üçüncü satır 221/13. satırda *Yüzi dönmez kılıcum ele aldum* (11 hece),

On dördüncü satır 222/1. satırda *Muhammedün din<i> 'ışkına kılıç urdum* (13 hece),

On beşinci satır 222/1. satırda *Ak meydânda yumru başı topça² kesdüm* (12 hece) şeklinde Bursa ile Dresden yazmalarında geçmektedir.

On altıncı satır 222/1.-2. satırlarda *anda dahı erem begüm² dëyü öğünmedüm* (14 hece)dir.

On yedinci satır 222/2.-3. satırlarda *ögünen erenleri hoş görmedüm* şeklinde üç hece eksik olarak 11 heceden oluşmaktadır. Bu satırı üst satırla kıyaslayıp eksik olan üç heceli kelimeyi ekleyerek satırı *ögünen erenleri <begleri> hoş görmedüm* (14 hece) şeklinde tamamlıyorum.

Bu ve bundan sonraki dört soylamanın nakaratı da 16 heceden oluşan şu dört satırdır.

Soylamanın nakaratı olan dört satır 16 heceden oluşmaktadır. *eliñe girmişken* ³{mere} *kâfir öldür beni, yetür meni* şeklindeki ilk satırda *mere* kelimesi fazladır. Ben satırı şöyle düşünüyorum. *eliñe girmişken kâfir öldür beni, yetür meni* (16 hece).

İkinci satır *Kara kılıcun şal boynuma kes başum<i>* şeklindedir. Bu ikinci satırı *<şal kılıcuñ kes başım<i>*³ *kılıcuñdan şaparım* ⁴*yoğ* (16 hece) şeklinde düzeltiyorum.

Üçüncü satır *kendü aşlum kendü köküm sınağum yoğ* şeklinde 12 hecelidir. Eksik olan dört heceyi eklediğimizde *kendü aşlum <sınağum yoğ> kendü köküm sınağum yoğ* şeklinde 16 heceyi buluyoruz.

Dördüncü satır *oğuz erenleri* ⁵*turur<i>**ken seni ögmegüm yoğ* şeklinde 16 hecelidir.

222/⁵bir soy<lama> dahı soylamış: ⁶eydür:

2. SALUR KAZAN'IN İKİNCİ SOYLAMASI

Yüksek yüksek kara tağdan taş yuvalansa	
Qaba ökçem ⁷ uyluğum qarşu tutan	
Qazan er idüm	
Fir'avun şişler yükleyüp ⁸ yerden çıqsa	
Qaba ökçemle perçin kılan	
Qazan er idüm	
Qala qaba begler ⁹ oğlı gavg'a kılsa	
Qamçı salup teñdüren	
Qazan er idüm	
Yüce tağları ¹⁰ tuman dutsa	
Qara busarıq deli qopsa	
Qara qoçumuñ kulağı ¹¹ görinmez olsa	
Qayıren kulağuzsız yol yañılsa	
Qulağuzsız yol ¹² başaran	
Qazan er idüm	
Yedi başlu ejderhaya yetüp vardum	
¹³ Heybetinden şol gözüm yaşardı.	
223 Hey gözüm nâmerd gözüm muhannet ¹ gözüm	
Bir yılandan ne var ki qorhdun dedüm	
anda dahı erem begüm ² dëyi ögünmedüm	14
ögünen <begleri> erenleri hoş görmedüm	14

SOYLAMANIN NAKARATI

elüne girmişken ³ {mere} kâfir öldür beni, yetür meni	16
şal kılıcuñ kes başım<i> ⁴ kılıcuñdan şaparım 4yok.	16
kendü aşlum < sımāğum yok > kendü köküm sımāğum yok	16
oğuz erenleri ⁵ turur<i> ⁶ ken seni ögmegüm yok	16

dédi. Kazan burada <bir dahı> soylamış:

3. SALUR KAZAN'IN ÜÇÜNCÜ SOYLAMASI

223 ⁶ arķıç kırdā yayķanur 'ummān denizinde	13
şarp yerlerde yapılmış <turur> ⁵ kâfir ⁷ şehri	2+11=13
şağa şola çarpındı urur yüzgüçleri	13
şu dibinde <talpınıp> ⁸ döner bahriler<i> ⁹	2+10=13
tañrı menüm diyü {şu dibinde} ¹⁰ çırışur 'āşi-leri	13
⁹ oña ¹¹ n koyup tersin okur kıızı gelini	13
altun aşık oynar şıncıd ¹⁰ anuñ begleri	13
altı katla oğuz vardı alımadı ol qal'ayı ¹²	15

Altı baş erle ben Kazan vardum	10
Altı güne komadum anı aldum	11
Kilisāsın yıkuban yerine mescid yapıdum	14
bañ bañlatdum	4
Kazanı ¹³ gelinini ak göğsümde oynatdum	14
Beglerün kul etdüm	6
anda dahı erem begüm diyü ögünmedüm	14
ögünen <begleri> erenleri hoş görmedüm	16

SOYLAMANIN NAKARATI

elüne girmişken {mere} kâfir öldür beni, yetür meni	16
<sal kılıcun kes başımı> ¹⁴ kılıcından şaparım yok.	16
kendü aşlum < sımāğum yok > kendü köküm sımāğum yok	16
oğuz erenleri turur iken seni ögmegüm yok	16

didi.

METNİN KURALLI CÜMLE HÂLINE KONULMASI

Arķıç kırdā, 'ummān deñizinde **yayķanur.**

Kâfir şehri şarp yerlerde yapılmış <turur>.

Yüzgüçleri şağa şola çarpındı **urur.**

Bahrileri (ördekleri) şu dibinde <takla atıp> **döner.**

Āsileri “Tañrı menüm” diye(rek) **çığrışur**.
Kızı gelini doğrusunu (**oñunu**) bırakıp yanlışını (**tersini**) **yapar**.
Onun begleri altın aşık (ile) sınıcd **oynar** = fal bakar.
Oğuz altı kez gitti o kaleyı alamadı.

Altı baş erle ben **Qazan vardım**.
Altı güne kıomadım anı **aldım**.
Kilisesini yıkarak yerine mescid **yaptım**.
Ezan okuttım.
Kızını gelinini ak göğsümde oynattım.
Beglerini kul **ettim**.
Onda dahi “erim, beğim” diye öğünmedim.
Öğünen erenleri <begleri> hoş görmedim.

Eline girmişken {**mere**} kâfir öldür meni yitür meni
<Sal kılıcını kes başımı> Kılıcından saparım **yok**.
Kendi aslımı sınağım yok. Kendi kökümü sınağım **yok**.
Oğuz erenleri durur iken seni öğmeğim **yok**.
dedi.

Kelimeler:

1. *Arkıç kır*: Makul bir açıklaması yapılamadı. Özçelik bu konuda şunları söylemiştir: “*Arkıç kır*’da *yaykanur* ve *Arkıç kır*’da dönderdiğim ibarelerindeki *Arkıç kır*’ın Hristiyan toplumunun yaşadığı bir yer adı olduğu ve 142a/9’da *ortaç* yazılan kelimenin de *arkıç* olarak düzeltilmesi gerektiği anlaşılıyor.” (2016, 840) [*Ortaç* kelimesi şu iki yerde geçiyor. 36a/1, 70b/1].
2. *Yaykanur*: “Çalkalanır” (EDPT: 981b).
3. ‘*ummân deniz*: ‘*ummân* (Arapça) + *deniz* (Türkçe) ikileme olarak anlaşıldığı zaman ‘*Ummân* ülke adı olarak ibare de ‘*Ummân* denizinde şeklinde anlaşılabilir.
4. Kelime *yüzgeç* ve *yüzgüç* olarak okunabiliyor.
5. <*talpınıp*> “takla atıp” (EDPT: 483b).
6. *Tanrı menem* “Ben Tanrı’yım”. “*Asileri su dibinde* “*Tanrı benim*” diye *bağrışır*” Firavun ile Musa olayı kastediliyor. Firavun’un deniz dibindeki durumu için bk. Taha 77-78; el-Kıyas 38-40; el-Ankebut 40; eş-Şuara 11-66; el-Mümin 23-46; ez-Zuhuf 46-55; ed-Duhan 17-25; ez-Zariyat 38-40; el-Muzzemin 15-16; el-Naziat 16-25 vs.
7. *oñ* “sağ (yön)” ancak mecazen “doğru” demek. Daha önce Tezcan, Kaçalin gibi naşirlerce *oñ* okunarak kadın cinsi organı anlaşılıp müstehcen olarak yanlış

açıklanmıştır (Tezcan 2001: 399; Kaçalın 2006: 171). *Kızı gelini oñın koyup tersin oku-ibaresi* “Kızı gelini doğrusunu bırakarak yanlışını çağır-/yap-” anlamına gelir. Bu ibare Oğuzca değil, Kıpçakçadır. Eski Uygur Türkçesi’nden Kıpçak Türkçesi’ne geçmiş olmalıdır. Sekiz Yükmeç Yaruk’un 451.-452. satırlarında *t(e)rslı oñlı kaldaçı yme öz kılnc<> titir* “yanlış ve doğru ameli de kendi ameli denilir”. Yine Sekiz Yükmeç Yaruk’un 196. satırında *t(e)rslı oñlı edgüli ayıglı iki törlüg kılnc kılсар ...* “yanlışlı doğuru iyili kötülü iki türlü amel yapsa...” cümleleri geçiyor (bk. DTS: 367).

8. *sıncıd*: “Fal” demektir. Eski Türkçede *ırk* olarak geçiyor. Irk bitig “Fal kitabı”. Ergin, ibareyi *sancıdanuñ* okumuş sözlüğünde de *sancıda* okuduğu kelimeyi yer adı, *-nuñ* ekini ise genitif eki olarak açıklamıştır (1958: 258). Gökyay ise *sancıda(n)* okuduğu kelimeyi “Yeri belli değil” diyerek Umman denizi kıyısındaki bir kale olarak açıklamıştır (1973: XCIX). Vahid Adilov kelimeyi *sıncıd anuñ* okuyarak kelimeyi *sın* ‘put’ ve Mogolca *-cid* eki şeklinde açıklamıştır (2000: 79-95). Özçelik de *sıncıd* kelimesini “putperest” olarak açıklamıştır (2016: 836-837).

Ben *sıncıd* kelimesini *sın* “deneme, tecrübe”, *sın+a-* “deneme etmek, tecrübe etmek” olarak anlıyorum. *sın-cı* “denemeci, tecrübeci > falcı”. Kelime Kalmukçada *şındži* “Omen, kennzeichen [Fal, işaret]” olarak geçiyor (bk. TMEN II 1318). *+d* “Moğolca çokluk” ekidir. Çünkü cümlenin faili olan *begleri* kelimesi teklik değil çokluk hâldedir. Dolayısıyla *Anuñ begleri altun aşuk (ile) sıncıd oynar* kurallı cümlesi “Onun beyleri altından olan aşık kemiği ile birçok kez fal bakarlar” şeklinde anlaşılmalıdır.

9. *öginen*: Bu kelimenin geçtiği nakarat bölümü 16 heceden oluşmaktadır. Ancak ikinci hece 11 hecedir. İkinci satırdaki hece sayısını 11 heceden 16 heceye yükseltmek için üst satırdan faydalanarak *<anda> öğünen <begleri>* şeklinde iki kelime eklediğimizde bütün satırlar 16 hece oluyor.

4. SALUR KAZAN’IN DÖRDÜNCÜ SOYLAMASI

224³ Kazan gene soylamış.

arkıç kırdı döndürdügüm	4 + 4 = 8
⁴ mere kâfir senüñ babañ	4 + 4 = 8
şakaķına imrendügüm	4 + 4 = 8
senüñ kızuñ gelinüñ	4 + 3 = 7
ağca ƙal’a ⁵ sürmelüde at oynatdu{ğ}um	4 + 4 + 4 = 12
atıla ƙarün iline ¹⁵ ƙapkun itdüm	4 + 4 + 4 = 12
⁶ ağ hişâr ƙal’asınuñ burcın yıkdum	4 + 4 + 4 = 12
ağ aķça getürdiler puldur didüm	4 + 4 + 4 = 12
⁷ kızıl altun getürdiler baķır ¹⁶ dedüm	4 + 4 + 4 = 12
ala gözlü kız gelin getürdiler aldanmadum	4 + 3 + 4 + 4 = 15
⁸ <kâfir> kilisâsin yıkdum mescid yapdum	4 + 4 + 2 = 12
altunı<nı> gümişi<nı> yağmalatdum	4 + 4 + 4 = 12

anda %dahı erem begüm diyü ögünmedüm	14
ögünen <begleri> erenleri hoş görmedüm	14

SOYLAMANIN NAKARATI

elüne girmişken mre kafir öldür beni, yitür meni	16
<sal kılıcun kes başımı> ¹⁷ kılıcından saparum yok .	16
kendü aslum < sımağum yok > kendü köküm sımağum yok	16
oğuz erenleri turur iken seni ögmegüm yok	16

dedi.

Kelimeler:

1. *döndürdügüm* ~ *dönderdügüm*: D 141b/12-13'te Tezcan, Dresden yazmasında *dönderdügüm* okunan, Bursa yazmasında ise *döndürdügüm* şeklinde harekelenen kelime için "erkekler arasında sapık cinsel ilişkiden kapalıcı ve hakaret amacıyla söz edilmektedir" açıklamasını yapmıştır (2020: 359-360). Kaçalın de 2006'da *dönderdiğim* okuduğu kelimeyi "(arkasını) döndermek, dömeltmek" olarak açıklamış (2006: 172) ancak bu açıklamasından 2017 yayımında vaz geçmiştir (2017: 437). Ben *döndermek* ~ *döndürmek* şekillerinde okunan bu fiili *dön-* fiilinin faktitifi olarak anlıyor, "geri çevirmek, püskürtmek" şeklinde anlamlandırıyor ve müstehcen, müstekreh bir ifade olarak görmüyorum. Kazan Han burada düşmanına askerî gücünü, üstünlüğünü ifade ediyor olmalı. Olayın geçtiği yer "Arkıç kır" dır. *Kır* ise "düz arazi, ova, yazı" anlamına gelen bir kelimedir. *Arkıç kır'da döndürdügüm mere kâfir seniñ babañ* cümlesi "Bre kâfir! Arkıç ovasında, yazısında (savaşarak) mağlup edip püskürttüğüm senin baban" dır şeklinde anlaşılmalıdır.

2. *şakakına* ~ *şakkına*: D 141b/13'de Tezcan'ın ve Kaçalın'ın *şakakına* okuyarak (şakk "yarık, kadın cinsi organı") anladıkları kelime (Tezcan 2001: 399, Kaçalın 2006: 171). Gökyay ile Ergin (tarafından *şakak* okunarak "zülûf, pürçek" şeklinde anlamlandırılmıştır (Gökyay 1982: 96; Ergin 1958: 277). Kelime Bursa yazmasında da *şakakına* شققنه şeklinde imlâ edilmiştir. Dolayısıyla ben de Gökyay ve Ergin gibi *şakakına* okuyor ve ibareyi "saçına, zülfüne, kâkülüne imrendiğim (savaş sonunda kazandığım) senin kızın gelinin" şeklinde anlıyorum. Böylece Tezcan'ın söylediği idgam çözülmesi de gerçekleşmemiş oluyor.

5. SALUR KAZAN'IN BEŞİNCİ SOYLAMASI

Bu soylama 15 veya 16 hecelidir. Ancak bazı mısralar eksik yazılmıştır.

Hece vezninin oluşması için eksik heceler tamamlanmıştır.

224/ ¹¹ Ak kayanuñ kaplanınuñ ¹² erkeginde bir köküm var	4 +4 +4 + 4 = 16
Arkıç ¹⁸ kırdı sizüñ geyiklerüñüz toz ¹⁹ ğurmaya	4 +4 +3 + 4 = 15
Ak<ça> ²⁰ sazuñ arslanın<uñ erkegin>de bir köküm var	4 +4 +4 + 4 = 16
<Arkıç kırdı> ²¹ {kaz} <ap> ²² alaca yundunı turğurmaya	4 +4 +3 + 4 = 15
225 / ¹ Azılı ²³ böri kırd ²⁴ anuñ erkeginde bir köküm var	4 +4 +4 + 4 = 16
Ağca yañal tümen <tümen> ²⁵ koyu ² nun gezdürmeye	4 +4 +3 + 4 = 15
Ağ sunkur kuşu <anuñ> ²⁶ erkeginde bir köküm var	3 +4 +4 + 4 = 15
<Arkıç kırdı> ²⁷ ala ördek ağca kızuñ uçurmaya	4 +4 +4 + 4 = 16
Kalın oğuz elinde Oruz adlı bir oğlum var ²⁸	4 +3 +4 + 4 = 15
Kara Göne adlı bir kartaşım var ²⁹	? +4 +4 + 2 = 10
Yeniden toğanımı dirgürmeyeler. ³⁰	? +4 +4 + 4 = 12

SOYLAMANIN NAKARATI

elüne girmişken mere kafir öldür beni, yitür meni	16
<sal kılıcun kes başumu> ³¹ kılıcından saparum yok.	16
kendü aslum <şımagum yok> kendü köküm şımagum yok	16
oğuz erenleri turur iken seni ögmeğüm yok	16

dédi.

6. SALUR KAZAN'IN ALTINCI SOYLAMASI

225/ ⁷ <it gibi> gâv gâv iden <çirkîn> hırslu	4 + 3 + 4 = 11
küçük toñuz şölenlü	4 + 3 = 7
{bir} torba şamân döşekli	4 + 3 = 7
⁸ yarum kerbiç yasdıklı	4 + 3 = 7
yonma ağaç teñrilü	4 + 3 = 7
itüm kâfir!	
oğuzı görürken ⁹ seni ögmeğüm yok <ögmeğüm yok>	4 +4 +4 + 4 = 16
öldürürsen mere kâfir öldür meni yitür meni	4 +4 +4 + 4 = 16
öldürmezsen, kâdir korsa, öldüreyim kâfir seni	4 +4 +4 + 4 = 16

dédi.

Kafirler eydür. ¹¹Bu bizi ögmedi, gelün buni öldürelim didi<ler>. Kafir begleri dirildi<ler> ¹²geldi<ler>. eyitdiler. Bunun oğlu hem kardaşı var. Bunu öldürsen olmaz ¹³dediler. Getürdiler tonuz tamına habse saldılar.

At ayağı külüg, ozan ^{226/1}dili çevüg olur. Kazanın ölüsini dirisini kimse bilmedi.

Kazan Han'ın Bürli Hatun'dan Oruz adlı bir oğlu olmuştu. Oruz büyüdü. Yiğit oldu. Ancak babası Kazan Han'ın Tomanın Kalesi'nde esir olduğunu ona söylemediler. Bir gün ata binerek Dîvâna giderken bir kişi "Meger sen Kazan Han'un oğlu degülsin?"³² diye sorunca, Oruz "Benim babam Bayındır Han'dır" diye cevap verir. Soran kişi ise "Bayındır Han senin baban degildir, ananın babasıdır, senin

dedendir” diye cevap verir. Oruz Han “benim babam ölü müdür? Diri midür?” diye sorunca “Diridür, ancak Tomanın Kal’asında tutsaktır.” cevabını alır.

Oğlan ağlar, üzülür, atını çevirerek geri döner, anasına durumu bir soylama ile anlatır. Annesi de bir soylama ile cevap vererek babasının sağ olduğunu söylemeye korktuğunu, kâfire giderek helâk olacaksın diye sana söyleyemedim açıklamasında bulunur. Oğlan babasının kardeşi Kara Göne’ye haber gönderir. Oğuz beylerinin hepsine “Oruz Han babasını kâfir elinden kurtarmaya gidiyor, silahlarınızla geliniz” diye çağrı yapılır. Yol üzerinde kâfirin Ayasofya adlı kilisesi vardır. Oğuz beyleri Ayasofya’yı zapt ederler. Tomanın Kalesi önüne gelirler. Kâfir’in Tekürü Kazan Han’ı zindandan çıkarıp “Bu düşmanı üzerimizden gönderirsen seni azad edeceğiz ama bir daha bize düşmanlığa gelmeyeceksin” derler. Kazan Han da “Vallâhi billâhi doğru yolu görür iken eğri yoldan gelmeyelim” diye ant içer. Kâfirler “Kazan iyi ant içti” derler.

Bursa yazmasında metnin devamı olan iki varak (takriben dört sahife) düşerek kaybolmuştur. Bu eksik olan kısım Dresden yazmasının 144b/8.-147a/8. satırları arasına denk gelmektedir. Bursa yazmasındaki metnin devamında Oruz Han’ın babası Salur Kazan’ı düşmandan kurtararak Oğuz eline döndükleri anlatılır. Dede Korkut gelir. Şazılık³³ adlı zurnayı çalar ve metin Dede Korkut’un duası ile sona erer.

KAYNAKÇA

- ADİLOV, V. Z. (2000). “Kitab-ı Dede Korkut’un Metni Üzerine”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 15: 79-95.
- ALLEN, W. E. D. (1932). *A History of the Georgian People, From the Beginning Down to the Russian Conquest in the Nineteenth Century*. Introduction by Sir Denison Ross, London.
- ANDREASYAN, H. D. (1937). “Türk Fütuhâtı Tarihi (889-1269)”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Dergisi*, C. I, S. 2: 154-244.
- DTS: V. M. Nadelyayev vd. (1969). *Drevnetyurkskij Slovar*. Leningrad.
- DULAURIER, E. (1858). “Les Mongols d’apres les Historiens Armeniens”. *Journal Asiatique*, 5. Seri, C. 11, 1858, 192-508.
- EDPT: Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.
- ERGİN, M. (1958). *Dede Korkut Kitabı I-II*. Ankara: TDK Yay.
- GÖKYAY, O. Ş. (1973). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul.
- GÖKYAY, O. Ş. (1982). *Destursuz Bağa Girenler*. İstanbul.
- KAÇALİN, M. S. (2006). *Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Kitabevi Yay.
- KAÇALİN, M. S. (2017). *Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı*. Ankara: TDK Yay.
- KIRZIOĞLU, M. F. (1952). “Dede-Korkut Oğuznâmeleri Coğrafyası ve Düşünceler”. *I. Millî Türkoloji Kongresi*, 286-287.
- KIRZIOĞLU, M. F. (1952). *Dede Korkut Oğuznâmeleri I. Kitap*. İstanbul.
- LYNCH, H. F. B. (1901). *Armenia, Travels and Studies*. II, Londra.
- ÖZÇELİK, S. (2016). *Dede Korkut -Dresden Nüshası- Giriş. Notlar*. C.1, Ankara.

- ROSSI, E. (1952). *II "Kitâb-ı Dede Qorqut". Racconti epico cavallereschi dei Turchi Oğuz*. Citta del Vaticano.
- SAİNT MARTİN, M. J. (1818). *Mémoires Historiques et Géographiques sur l'Arménie*. C. 1, Paris.
- Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî* (1989) (haz. Mehmet İpşirli). İsrambul.
- Şemseddin Sâmî, *Kamsü'l-a'lâm*, C. IV, İstanbul 1311.
- TEZCAN, S. (2001). *Dede Korkut Oğuznâmeleri Üzerine Notlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- TEZCAN, S. (2020). *Topkapı Sarayı Oğuznamesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- TMEN: Doerfer G. (1963-1975). *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen I-IV*.
- UÇAR, E. (2020). "Dede Korkut Kitabı'ndaki Bir Soylama Üzerine". *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi (Journal of Old Turkish Literature Researches)*, C. 3, S.1: 213-240.
- Yazıcızade Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk* (2017) (haz. Abdullah Bakır). İstanbul: Çamlıca Basım Yay.
- SERTKAYA, O. F. (2014). "Altay, Yenisey ve Moğolistan Yazıtları Üzerine Notlar". *Teke, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 3/3: 1-13.
- SERTKAYA, O. F., AZMUN, Y. (2020). "Dede Korkut Kitabı'nda Geçen Unutulmuş Bir Müsikî Âleti: "Şâdılık / Şazılık" ve "Şâdılık Çalmak / Şazılık Çalmak" = "Şâdiyân" ve "Şâdiyân Çalmak". *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni ve Deli Dönmez'e Ad Verme Çalıştayı. Bildiriler Betiği*. İstanbul. 2020, 384-392.

AÇIKLAMALAR

¹ *Tomanın Kal'ası ve kasabası*: Dede Korkut Kitabı'nın 11. boyunda dört kez geçen bir kale ismi vardır. Metinde طومان imlâsı ile geçen ve toman(t)n veya tuman(t)n şekillerinde okunabilen bu kalenin adı hakkında Ettore Rossi 1952'de şu bilgiyi vermiştir (*II "Kitâb-ı Dede Qorqut"*. Vaticano. 1952, 39):
"tomanın dell racconto XI doveva essere fortessa georgiana. II Minadoi (op. cit. 58) menzione Tomanis racconforte nell'Armenia aggregata alla Georgia. [tomanın XI. boyda geçen anlatıya göre bir Gürcistan kalesi olduğu anlaşılıyor. Minadoi eserinde (zikredilen eser, 58) Tomanis Kalesi'ni Gürcistan ile Ermenistan arasındaki bir kale olarak zikrediyor.] (1548-1651 tarihleri arasında yaşayan Giovanni Tommaso Minadoi, *Historia della guerra fra Turchi e Persiani* (Venezia, 1593, 58) = *The War Between the Turks and the Persians. Conflict and Religions in the Safavid and Ottoman Worlds* adlı eserinde yer adını Tomanis olarak zikretmiştir.) Ermenice mütehasşısı Edouard Dulaurier ise *Les Mongols d'après les historiens arméniens* adlı araştırmasında bu yer adına Temanensi denildiğini söylüyor (*Journal Asiatique*, 5. Seri, Cilt 11, 1858, 192-255, 426-473, 481-508). Bu araştırma Mahmut Kemal (Ayaz) tarafından Fransızcadan Türkçeye *Ermeni müverrihlerine nazaran Moğollar Kiragos'dan müstahreç, E. Dolaurier'den Çeviri* başlığı ile yayımlanmıştır (*Türkiyat Mecmuası*, II, 1928, 139-218). Dede Korkut Kitabı'nda geçen ve imlâsına göre ancak toman(t)n veya tuman(t)n şekillerinde okunabilen yer adının açıklanması konusunda kelimenin a) Edouard Dulaurier'in zikrettiği Temanensi kelimesinden طومان toman(t)n ~ tuman(t)n şeklinde istinsah edildiğini düşünebiliriz. b) Ermeni ve Gürcü kaynaklarındaki Tomanis kelimesinin sonundaki sin harfi (s) nün harfi (n) olarak anlaşılmuş ve ن nün+sin yazılması gereken son hece imlâsı dolayısıyla ن (nün +nün) şeklinde anlaşıldığı için sehven Tuman(t)n olarak istinsah edilmiştir. c) Üçüncü bir görüş de Tomanın kelimesinin kökünün Tuman "duman" olduğudur. Kırzioğlu'na göre Dağıstan'ın yerlilerinden Tuman/Çeçen uruğu buraya göçüp yerleşmiştir (1952, 286-287). Dede Korkut Kitabı'nda Tomanın okunan kalenin adı Ermeni, Gürcü ve Türk kaynaklarında çeşitli zikirler ile geçmektedir. Ermeni kaynaklarında Tmanis ~ Tumanis (Saint Martin: 1818, 85); Lynch'in *Armenia, Travels and Studies* adlı Londra'da 1901'de yayımlanan iki ciltlik eserinde yer alan Ermenistan haritasında yer adı Dumanis olarak kaydedilmiş. Eski Kaynaklardan Taron'lu Asolik'in Frédéric Macler tarafından yapılan çevirisinde (1917: 139) Dmanik, Müverrih Vardan'da Dmanik şehri (LXVIII) ve Dmanis kalesi (LXXI) şekilleri geçiyor. Müverrih Vardan'ın *Cihan Tarihi* adlı eserinin 889-1269 yılları arasındaki bölümü *Türk Fütuhâtı Tarihi* (889-1269) başlığı ile Ermeniceden Türkçeye Hrants D. Andreasyan tarafından 1937'de çevrilmiştir. Vardan'da geçen Dmanik ve Dmanik (LXVIII Dmanik şehri) kelimeleri Kırzioğlu'na göre çokluk bildirmekte ve "Tuman'lar" anlamına gelmektedir (1952: 277-278.) Ünsüz

ile biten adların sonuna bir sesli harf ekleme özelliği olan Gürcüce'de Dbanisi ve Dimanisi şekilleri geçmektedir (Allen 1932: 102).

Kalenin ve şehrinin yeri: Kür nehrinin sağ taraftaki kollarından Hıram Suyu'na sağdan karışan Maşaver ~ Macaveri çayı boyunca bir boğaz ağzında kululan *Tomanis Kal'esi* ve *Tomanis* kasabası için (bk. Kırzioğlu 1952: 116-117).

Yakut Hamevi Tiflis yakınlarındaki *Domanis* kasabasının ipeği ile tanındığını söylüyor. (bk. *Kamusü'l-A'lâm*, III, 2156). Ali'nin *Künhü'l-ahbâr* adlı eserinde kelime *Tomaniç* ve *Tomanis* olarak geçiyor. *Tarih-i Selânikî* sayfa 226'da da *Tomanis* şekli geçiyor.

Dede Korkut Kitabı'nda geçen kaleye "Eski Tomanis" veya "Virane Tomanis" denilmiştir. 1584 (H. 992)'te Osmanlılar tarafından tamir edilerek yeniden inşa edilen kaleye ise "Yeni Tomanis" denilmektedir.

² Diğer soylamalardan ekleme.

³ Diğer soylamalardan ekleme.

⁴ Diğer soylamalardan ekleme.

⁵ <turur> kelimesi hece sayısı için eklendi.

⁶ Hareke: fetha/üstün. Nüshada kesre/esre.

⁷ Hareke: Ötre. Nüshada fetha/üstün.

⁸ <talpınıp> kelimesi hece sayısı için eklendi.

⁹ <i> eki eksik. Yazılmamış

¹⁰ Üst satırdan göz aldanması ile bulaşma.

¹¹ Hareke: yanlış. Fetha/üstün yerine kesre/esre olmalı idi.

¹² Akkuzatif hemze ile gösterilmiş.

¹³ Harekeler yanlış. Fetha/üstün yerine kesre/esre olmalı idi.

¹⁴ Diğer soylamalardan ekleme.

¹⁵ Tezcan, *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar* adlı eserinde D 142a/1; ME 280 açıklamasında "Karun ili" ibaresinin bugünkü Erzurum Bölgesi olduğunu yazmıştır.

¹⁶ Hareke: fetha ve esre ile *bakır* yazılacak iken fetha/fetha ile sehven *bakar* yazılmış.

¹⁷ Diğer soylamalardan ekleme.

¹⁸ İmlâ: *arkıç* yerine sehven *ortah* اورتاخ yazılmış. Dresden yazmasında ise *ortaç* yazılı. Özçelik'e göre D 142a/9'da *ortaç* şeklinde geçen bu kelime *arkıç* kelimesi yerine yazılmıştır (2016: 840).

¹⁹ Semih Tezcan'a göre *tozgurmaya* kelimesinde *ze* sesinin noktası unutulmuş (bk. D 142a/9. 2020: 363-364).

²⁰ *Ağ<ça>*: Hece vezninin tamamlanması için kelime *ağ<ça>* şeklinde genişletildi.

²¹ <Arkaç kırdı>: Hece vezni oluşması için metne eklendi.

²² {kaz} <ap>: Metindeki *Kaz alaca* ibaresi müstensih hatası olmalı. İbare <ap> *alaca* şeklinde tamir edildi. D 124a/9 ME 244'teki *kan alaca* ibaresi de S. Özçelik tarafından *ap alaca* şeklinde tamir edilmişti.

²³ *azvay > azılı*: *azvay* ازوای şeklinde imlâ edilen kelime Dresden yazması 142a/11; ME 280/11'de *azvay kurd enügi irkeginde bir köküm var* cümlesinde bir kez geçiyor. Kelime Vatikan yazmasında geçmiyor, buna karşılık Bursa yazmasında *azvay böri kurd anun irkeginde bir köküm var* şeklinde geçiyor. Kelime Türkçede geçen tek örnek yani *hapax legomenon*. Bu kelimenin doğru çözümlenmesini Semih Tezcan müstensihin sehven *ye* harfi yerine *vâv* harfi, *lâm* harfi yerine de *elif* harfi yazdığını söyleyerek müstensih hatası kabul ediyor. Kelimeyi düzeltme için şu delilleri veriyor:

1) "Beğil ne vâv وای kurardı ne ok atardı" (D. 120b/10; ME 237/10) cümlesinde fiilin *yay kur-* olduğunu, müstensihinin *ye* harfi yerine sehven *vâv* harfi yazdığını söylüyor ki bu doğru bir düzeltmedir.

2) "Aklı karalı seçilen سچیلن çağدا" (D. 12b/7; ME 21/7) cümlesinde müstensihinin *lâm* harfi yerine *elif* harfi yazarak kelimeyi sehven *seçan* سچان şeklinde istinsah ettiğini söylüyor. Doğrusu Vatikan yazmasında geçen *seçilen* سچیلن şeklidir ve Ergin tarafından Vatikan yazmasına dayanılarak *seçilen* şeklinde düzeltilmiştir (1958: 262). Ancak gerek Dresden yazmasında gerek Bursa yazmasında 9/13-10/1'deki *سچیلن چاغده* cümlesinde de *lâm* harfinden önce *seçilen* سچیلن yazılması gereken kelimedeki *ye* harfi sehven *lâm* harfinden sonra *سچیلن seçlin* şeklinde yazılmış.

Tezcan yukarıda verdiğimiz bu iki düzeltmeye dayanarak *azvay kurd enügi irkeginde bir köküm var / azvay böri kurd anun irkeginde bir köküm var* cümlesinde *azvay* ازوای okunan kelimedeki *vâv* harfinin *ye*, *elif* harfinin de *lâm* şeklinde düzeltilmesi ile harflerin *لی* hâlini alacağını, ilk hece olan *az* ile birlikte okunduğunda da kelimenin *azılı* ازیل (< etü. azılgı) şeklini alacağını, dolayısıyla *azvay* ازوای *kurd enügi irkeginde bir köküm var / azvay böri kurd anun irkeginde bir köküm var* cümlesinin *azılı* ازیلی *kurd enügi irkeginde bir köküm var / azvay böri kurd anun irkeginde*

bir *köküm var* şeklinde olması gerektiğini ispat etmiştir. Buna göre *hapax legomenon* olan *azvay* kelimesi bir (ghost word) yani hayal kelimedir.

azıg-lıg > azılı kelimesinin en eski örneği 98 numaralı Yenisey yazıtının (Uybat VI) üçüncü satırında *azıglıg tonguz teg* ibaresinde geçiyor. Osman F. Sertkaya, "Altay, Yenisey ve Moğolistan yazıtları üzerine notlar", *Teke, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 3/3, 2014, 1-13. bk. "Yenisey 98/3'te geçen *azıglıg* kelimesi "azılı, azgın" anlamında mıdır.?, 3-4.

Bu cümle Bursa yazması s. 225/1'de *azvay böri kurd anuñ erkelinde bir köküm var* şeklinde geçiyor. *Azılı* kelimesi yerine *azvay*, *kurd enügi* yerine *böri kurd anuñ*, *irkeginde* yerine *erkelinde* yazılmış. Doğrusunun *azılı böri kurd. anuñ erkeginde bir köküm var* şeklinde olması gerekirdi.

Anlaşıyor ki gerek Bursa yazmasının gerek Dresden yazmasının istinsah edildiği kök yazmada yanlış yazılma var. Her iki yazmanın müstensihleri de bu yanlışları aynen istinsah ettikleri için bu yanlış imlâyı Bursa ve Dresden yazmalarına geçirmişlerdir. Soylamada doğru şekil olan *azılı* kelimesi verilmiştir.

²⁴ *böri kurd*: İkileme olarak geçiyor.

²⁵ <tümen>: Hece vezni oluşması için metne eklendi.

²⁶ <anuñ>: Hece vezni oluşması için metne eklendi.

²⁷ *Arkıç kırdı*: Hece vezni oluşması için metne eklendi.

²⁸ *Oruz adlu bir oğlum var*: Yazmada takdim-tehir yapılmış. Metin *bir oğlum var Oruz adlu* şeklindedir. Soylamanın ilk satırları "...var" şeklinde bittiği için metin takdim-tehir ile *Oruz adlu bir oğlum var* şeklinde düzeltili.

²⁹ *Kara Göne adlu bir kartaşım var*: Yazmada takdim-tehir yapılmış. Metin *bir kartaşım var Kara Göne adlu* şeklindedir. Soylamanın ilk satırları "...var" şeklinde bittiği için metin takdim-tehir ile *Kara Göne adlu bir kartaşım var* şeklinde düzeltili.

³⁰ Mısranın başından 3 veya 4 hece eksik.

³¹ Diğer soylamalardan ekleme.

³² Osman Fikri Sertkaya'nın "Dede Korkut Kitabı'nda takdim-tehir örnekleri" başlıklı Prof. Dr. Osman Nedim Tuna *Hatıra Kitabı*'nda yayımlanmakta olan yazısından:

"2. *Dede Korkut Kitabı*'nın kaleme alındığı coğrafya İran/Fars muhitine yakın olduğu için bazı ifadeler Farsçanın sentaksına göre geçiyor. "Meger sen Han Kazanun oğlu degülsin? Dedi" (D 143a/3, ME 282) cümlesi Farsça sentaks ile yapılan bir soru cümlesidir. Degülsin? kelimesinde vurgu ile soru şekli yapılmıştır. Türkçe sentaksın Degül misin? şeklinde olması gerekirdi. Han Kazan ifadesi de Farsça sentaks ile söylenmiştir. Doğrusunun Kazan Han olması gerekirdi. Cümlenin Türkçe sentaks ile "Meger sen Kazan Hanun oğlu degül misin? dedi" şeklinde olması gerekirdi. Bir başka örnek: "Babası Bay Bora Han eydür: ... Oğul! Meger sen<ün> istediğin kız Bay Bican Beg<ün> kızı Banı Çiçek ola? dedi. Beyrek eydür: Beli, pes, evet ag sakallu aziz baba, menüm dahı istediğim oldur dedi" (D 42b/4-8, ME 81). Cümlede Banı Çiçek kelimesinde vurgu ile soru şekli yapılmıştır. Türkçe sentaksın "Banı Çiçek mi ola" şeklinde olması gerekirdi.

³³ Osman Fikri Sertkaya-Yusuf Azmun, "Dede Korkut Kitabı'nda geçen unutulmuş bir müzikî âleti: "Şâdılık / Şazlık" ve "Şâdılık Çalmak / Şazlık Çalmak" = "Şâdiyân" ve "Şâdiyân Çalmak", *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni ve Deli Dönmez'e Ad Verme Çalıştayı. Bildiriler Betiği*, İstanbul, 2020, 384-392.